

AUTEURS

Marjolijn Distelbrink
Trees Pels
Cecile Winkelman

Kennisplatform
Integratie &
Samenleving

Mei 2017

ACHTERGRONDARTIKEL BIJ DE TEAMBIJEENKOMST

WAARDENOPVOEDING IN DIVERSITEIT HET BEGINT MET EEN GESPREK

Inhoud

Inleiding	3	Meer lezen of zien?	12
Specifieke opvoedvragen in de migratiecontext	3	Romans, essays en documentaires	12
Aansluiten bij deze vragen	3	Onderzoek/wetenschap	12
Teambijeenkomst 'Waardenopvoeding in diversiteit'	3	Enkele goede voorbeelden	13
Dit artikel	4	Professionele organisaties	13
1 Specifieke thema's rond waardenopvoeding	6	Migrantenzelforganisaties	14
Omgaan met religie als waarde in de opvoeding	6		
Omgaan met ervaren negatieve bejegening en uitsluiting	7		
Opvoeding en verhouding tot de 'ander'	7		
Eerlijkheid versus eerbehoud	8		
2 Opvoedondersteuning: aandacht voor bewustwording en gesprek	9		
Professionalisering	9		
Samenwerking met sleutelfiguren en initiatieven vanuit de gemeenschappen	10		

Inleiding

Jeugdigen uit gezinnen van niet-westerse herkomst hebben te maken met een relatief hoge mate van ontwikkelingsproblematiek. Ouders uit deze gezinnen ervaren meer vragen en problemen rondom de opvoeding en ontwikkeling van hun kinderen. Op hun behoeften toegespitste ondersteuning is daarom urgent. Maar het aanbod aan opvoedondersteuning en de training van beroepskrachten is niet altijd goed afgestemd op het optimaal ondersteunen van deze gezinnen. Dit geldt zeker als het gaat om kwesties die specifiek in migrantengezinnen spelen en die te maken hebben met de positie als migrant.

Specifieke opvoedvragen in de migratiecontext

Ouders met een migratieachtergrond delen met veel andere ouders dezelfde vragen en twijfels over hoe ze de opvoeding aan moeten pakken. Bijvoorbeeld: hoe de overgang te maken van een autoritaire naar een meer egalitaire opvoedstijl, of hoe kinderen op te voeden met weinig geld, in een grote stad, of als alleenstaande ouder. Maar deels zijn er ook specifieke vragen. Menig migrantenouder ervaart onzekerheid over de opvoeding van kinderen in een omgeving waarin de eigen levensbeschouwing en culturele bagage meer of minder afwijkt van dominante waarden en normen. Dit kan soms 'schuren'. Thema's die voor controversen kunnen zorgen tussen ouders en kinderen of tussen ouders en (professionele) opvoeders in instituties buiten het gezin zijn bijvoorbeeld verschillen in waarden of opvattingen rond gender(on)gelijkheid, seksualiteit en seksuele geaardheid, autonomie ten opzichte van (oudere) familieleden, of het praktiseren van islamitische voorschriften. Naast de omgang met culturele en religieuze verschillen is ook het thema 'etnische socialisatie' belangrijk voor ouders, ofwel: de strategieën om kinderen kennis, attitudes en gedrag te leren over (hun verhouding tot) de eigen etnische groep, andere groepen en de bredere samenleving. De omgang met de religieuze of etnische 'ander',

polarisatie tussen 'wij en zij', stigmatisering, islamofobie en uitsluiting brengen specifieke ontwikkelings- en opvoedingsopgaven mee voor kinderen en ouders in de migratiecontext. Ook vragen rondom identiteit en zingeving, de signalering van radicalisering en omgang met radicale uitingen van kinderen kunnen ouders sterk bezighouden.

Aansluiten bij deze vragen

Opvoedprofessionals in reguliere voorzieningen hebben rond deze thema's weinig aanbod en ook anderszins weinig houvast om op terug te kunnen vallen. De ondersteuning van ouders en kinderen met een migrantenachtergrond wordt soms als 'een vak apart' ervaren, het roept onzekerheid op: hoe ga je met ouders over deze thema's in gesprek? Wat is dan de boodschap die je mee kan geven? De gangbare opvoedinterventies zijn primair gericht op het bieden van handvatten voor de dagelijkse opvoeding waarbij het accent sterk ligt op het 'hoe' en minder op het 'waartoe voeden wij op'. Het is nog niet zo evident hoe bijvoorbeeld jongeren te begeleiden bij hun zoektocht naar zingeving en identiteit, ouders en kinderen te ondersteunen bij het omgaan met 'de ander', met spanningen op etnische of religieuze basis en met uitsluiting, of met diversiteit en botsende waarden en normen. Of hoe er sowieso al over in gesprek te raken.

Teambijeenkomst 'Waardenopvoeding in diversiteit'

De teambijeenkomst 'Waardenopvoeding in diversiteit' (materialen: gespreksleidraad voor begeleider en PowerPoint met uitleg en filmfragmenten) beoogt bouwstenen te bieden voor beroepskrachten in wijkteams jeugd, CJG's en andere instellingen die opvoedondersteuning uitvoeren en te maken krijgen met migrantenouders. De teambijeenkomst richt zich allereerst op

het **bewust** worden van thema's die in de levens van veel migrantenouders spelen. Daarnaast op het leren hoe ouders daarbij te ondersteunen (wat is je boodschap als beroepskracht); en tot slot op het uitwisselen van ervaringen in deze. Het accent ligt op hoe het gesprek te voeren met ouders, hen bewust te maken van hun invloed en van wat ze willen bereiken, en vervolgens ouders te ondersteunen bij communicatie met kinderen over de thema's. De specifieke thema's waarover in de teambijeenkomst aan de hand van de leidraad wordt gesproken, kunnen uiteenlopen; de keuze ervan kan mede afhangen van de prioriteiten en vragen die leven bij de beroepskrachten.

In de gespreksleidraad en de PowerPoint zoals die er nu ligt zijn vier thema's uitgewerkt: 'omgaan met religie als waarde in de opvoeding', 'verhouding tot de samenleving, de ouders als voorbeeld', 'verhouding tot de samenleving: kindperspectief' en 'schaamte en eerlijkheid'. Ook andere thema's zijn denkbaar, bijvoorbeeld de opvoeding van meisjes en jongens of de houding tegenover (homo)seksualiteit. Deze hopen we op termijn in het keuzemenu toe te voegen.

De gespreksleidraad en de PowerPoint kunnen in verschillende contexten worden gebruikt: op zichzelf, in het kader van deskundigheidsbevordering rond diversiteitgevoelig werken van beroepskrachten of aanvullend op bestaande interventies voor opvoedondersteuning. Ook vrijwilligers die ouders en jeugd ondersteunen kunnen er gebruik van maken.

Dit artikel

Dit achtergrondartikel bij de teambijeenkomst is bedoeld om vooraf of achteraf meer te lezen over de thema's. De kennis die hier is gebundeld komt uit jarenlang onderzoek van de auteurs (o.a. binnen Kenniswerkplaats Tienplus, maar ook eerder onderzoek naar opvoeding in gezinnen met een migrantenachtergrond, en naar de aansluiting tussen voorzieningen en gezinnen), interviews met diverse ondersteuners van ouders en jeugd op de genoemde onderwerpen in professionele organisaties en het **voorveld**¹ en document- en literatuurstudie. De teambijeenkomst is ontwikkeld in samenwerking met Abdellah Mehrzad (Trias Pedagogica) en Caroline Sarolea (Al Amal).

¹ Deze interviews zijn gehouden in 2015 en (begin) 2016. In totaal betrof het 18 interviews, waarvan 1 groepsinterview met 9 opvoedprofessionals. In de overige 17 interviews spraken we in totaal 22 personen, van 18 (formele en informele) organisaties. Doel van de interviews was thema's te achterhalen die specifiek bij migrantenouders spelen, en goede voorbeelden van hoe daarover in gesprek te gaan.

In de volgende paragraaf geven we een nadere inhoudelijke duiding van de thema's. Wat weten we over waar ouders tegenaan lopen, al dan niet in relatie tot professionals, of zich juist weinig bewust van zijn? We beginnen met opvoeding en religie; dan 'opvoeden in relatie tot de samenleving'. Daar gaan twee onderwerpen in de teambijeenkomst over (de een vanuit het ouderperspectief, de ander vanuit kindperspectief). En tot slot schaamte versus eerlijkheid. We bespreken daarbij al enkele tips. In de slotparagraaf gaan we nader in op de grote lijn als het gaat om het ondersteunen van ouders bij de genoemde thema's, en op hoe beroepskrachten ook in samenwerking met anderen (vrijwilligers in het voorveld bijvoorbeeld) dit kunnen vormgeven. Maar eerst lichten we het kader toe dat ook in de PowerPoint is gebruikt en dat 'onder' elk thema ligt. Dit artikel eindigt met enkele leestips en voorbeelden van organisaties waar het gesprek over de thema's al wordt gevoerd.

Kader 1. Waardenopvoeding in diversiteit: het begint met een gesprek

TOELICHTING KADER 'HET BEGINT MET EEN GESPREK':

Als je als beroepskracht praat met ouders en kinderen is het van belang je bewust te zijn van je eigen waarden en normen, en van de waarden en normen van ouders (en kinderen). Op welke wijze kun je hierover in gesprek komen, en hoe kunnen ouders hun belangrijke voorbeeldrol invulling geven en praten met hun kind over moeilijke onderwerpen? De teambijeenkomst is hierop gericht. Dit kader helpt daarbij.

Eerst richten we in de teambijeenkomst de blik op de eigen waarden en normen; en op het feit dat deze kunnen verschil-

len van die van ouders die je ondersteunt. De bewustwording daarvan is belangrijk. Ouders en kinderen zullen pas met je in gesprek gaan over thema's als discriminatie of zorgen rond religieuze opvoeding in een seculiere context, als ze merken dat je deze problematiek kent en erkent. Dit kun je laten merken door bewust bepaalde woorden te gebruiken of voorbeelden te benoemen.

Het volgende onderwerp dat belangrijk is, is het **bewustzijn** van ouders van hun invloed op kinderen. Sommige ouders zijn zich niet zo bewust van de invloed die ze kunnen hebben op kinderen, of de steun die ze hen kunnen geven bij onderwerpen als discriminatie bijvoorbeeld. Veel ouders realiseren zich niet welke boodschappen zij onbewust overdragen door hun houding of door wat ze zeggen waar kinderen bij zijn. Bijvoorbeeld gesprekken die ze voeren met andere volwassenen die wij-zij denken uitdragen. Zoals 'ze moeten ons niet' of (bij autochtoon-Nederlandse ouders) 'je hoeft maar te kijken en ze voelen zich al gediscrimineerd'.

Een goede ingang om het met ouders te hebben over hun invloed en hoe ze hun kind kunnen steunen is een gesprek over wat ouders **willen voor hun kind**. Bijvoorbeeld: als ze willen dat hun kind het later goed doet in de maatschappij, is het noodzakelijk als ouders hun kind het vertrouwen meegeven dat er kansen zijn om iets te bereiken. Terwijl diezelfde maatschappij hen regelmatig onvriendelijk bejegt. Hoe ga je als

ouder om met deze dubbelheid van positieve steun en de weerbarstige realiteit? Als beroepskracht kun je een ingang vinden om ouders zich bewust te maken van hun invloed, en ze tools bieden over hoe ze met hun kind kunnen **praten** over dit soort zaken. Hoe kunnen ze hun kinderen begeleiden bij het omgaan met negatieve beeldvorming, en toch te blijven geloven in kansen in Nederland?

Het kader geeft aan: het gaat er bij deze thema's om in gesprek te komen met de ouder, en de ouder vervolgens houvast te geven voor het gesprek met kinderen.

Niet in het schema opgenomen maar ook belangrijk: in de omgeving van ouders – bijvoorbeeld in migrantenzelforganisaties – wordt dit gesprek vaak al wel gevoerd. Het kan handig zijn om daarbij aan te sluiten. De ondertitel van de teambijeenkomst luidt dus niet voor niets: het begint met een gesprek (met jezelf als professional, met de ouder, met mensen in de omgeving, uiteindelijk een gesprek van de ouder met het kind).

De bedoeling van de teambijeenkomst is vooral om met elkaar als collega's het gesprek aan te gaan over ervaringen, over voorbeelden om ingangen te vinden bij ouders of bij organisaties in de wijk, over de manier van communiceren met ouders en over de genoemde thema's: wat kom je daarin zoal tegen.

1

Specifieke thema's rond waardenopvoeding

In het volgende gaan we in op wat bekend is uit onderzoek over de thema's die in de teambijeenkomst zijn opgenomen, en hoe daar als beroepskracht op aan te sluiten.

Omgaan met religie als waarde in de opvoeding

Het geloof is in religieuze gezinnen sterk vervlochten met de opvoeding. Met name in islamitische gezinnen in Nederland is de religieuze opvoeding een punt van zorg. Zowel vanwege het ervaren van verschillen in normen en waarden als vanwege de stigmatisering van de islam in Nederland. In de teambijeenkomst zoomen we dan ook vooral in op de opvoeding in relatie tot de islam.²

Ouders zijn de laatste jaren steeds bewuster bezig met 'opvoeding in de islam in Nederland'. Terwijl zij voorheen eerder in culturele termen over de opvoeding van hun kinderen spraken, vormt opvoeden als moslim in de context van migratie in toenemende mate een onderwerp van bewuste reflectie. Veel ouders zijn hier echter onzeker over. Een knelpunt is dat het ouders vaak aan adequate hulpbronnen ontbreekt, in de vorm van op hun behoeften toegesneden informatie en van (in)formele sociale steun. Ouders moeten bijvoorbeeld dilemma's oplossen rondom viering van islamitische feestdagen, of toenemende orthodoxie bij of radicalisering van kinderen. Daarbij hebben zij vaak geen antwoord op 'waarom'-vragen over religieuze geboden en verboden (bijvoorbeeld over het vasten, het geven van aalmoeden, voedings-, kleding- en gedragsvoorschriften).

2 Overigens kunnen ook Christelijke gezinnen meemaken dat in de omgeving – ook wel door beroepskrachten die ondersteunen bij de opvoeding – negatief wordt gereageerd op het inzetten van het geloof in de opvoeding; bijvoorbeeld op het bidden met een pastor als het niet goed gaat met een kind.

Onderzoeken onder jongeren bevestigen het beeld van opvoedingsverlegenheid bij ouders. Jongeren ervaren vaak een gebrek aan steun van hun ouders, vooral vanwege het eenrichtingsverkeer in de communicatie en het taboe op 'waarom'-vragen. Dat hangt samen met de autoritaire gezagsverhoudingen in veel gezinnen.³

Er is toenemend islamitische pedagogische literatuur beschikbaar, die zich beroept op de eigen religieuze traditie om ouders over de opvoeding te adviseren. Daarin wordt bijvoorbeeld verwezen naar verhalen waarin de profeet Mohamed liefdevol met kinderen omgaat of naar diens uitspraken over de plicht tot zorg voor en weldoen aan kinderen. Ouders kunnen hierin een legitimatie vinden voor een meer kindgerichte en autoritatieve opvoeding. En kinderen voor het afwijken van de levenshouding van hun eigen ouders, als zij dat willen.

In de aanpak van opvoedondersteuning kan het aanhalen van religieuze bronnen behulpzaam zijn, niet vanuit het uitgangspunt van bekering of met de focus op verboden en geboden, maar als bron van inspiratie. Op zijn minst helpt het bewustzijn bij beroepskrachten dat het geloof vaak een belangrijke leidraad is voor ouders; benoemen daarvan kan ouders het gevoel geven dat zij serieus genomen en gezien worden en is een goede ingang om bepaalde onderwerpen onder de aandacht te brengen. Bijvoorbeeld: wat zegt het heilig schrift over het communiceren met kinderen, hoe deed Mohamed dat? Weten ouders dat? Is het belangrijk voor ze?

3 Hoger opgeleide ouders hebben minder moeite het leven volgens het geloof te rijmen met integratie in de samenleving. Zij gaan meer actief op zoek naar schriftelijke informatie, zoals boeken en internetbronnen, documentaires op televisie of op YouTube, lezingen en seminars over de islam en weblogs voor onderlinge uitwisseling.

Daarnaast kunnen beroepskrachten een rol hebben in het ondersteunen van ouders bij het gesprek met kinderen over verschillen in waarden met de omgevingen verwacht gedrag van kinderen op dit punt. De boodschap aan ouders kan zijn: in een diverse samenleving hebben gezinnen verschillende waarden en normen vanuit religie, cultuur, sociale klasse etc. Het is goed met kinderen te praten over wat voor jullie belangrijk is en waarom, bijvoorbeeld vanuit het geloof. Vertel kinderen dat op school of in de buurt, gezinnen andere waarden en normen hebben. Dat is op zich geen probleem. Op het moment dat het tot spanning gaat leiden, bijvoorbeeld je kind mag niet op schoolkamp, ga dan met je kind in gesprek over wat echt belangrijk is voor het kind en voor de ouder. Waar is ruimte en waar ligt de grens. In dit gesprek is het hebben en houden van verbinding met de waarden en normen van anderen en instituties in Nederland natuurlijk van belang, anders isoleer je jezelf.

Omgaan met ervaren negatieve bejegening en uitsluiting

Migrantenouders ervaren vaak dat hun kinderen anders worden behandeld: zij worden bijvoorbeeld op school eerder gestraft voor vergelijkbaar gedrag, meer gecontroleerd of hun gedrag wordt ten onrechte cultureel geduid. Ook kan het voorkomen dat kinderen op straat aangesproken of gepest worden met hun 'anders-zijn', daarbij kan het gaan om huidskleur, religie of kleding. Ouders vinden het lastig om hun kinderen te helpen om te gaan met dergelijke door hen ervaren stigmatisering en uitsluiting en met de krenking die dit teweegbrengt

Dergelijke 'micro-agressions' kunnen bij kinderen tot de neiging leiden om zich terug te trekken in hun etnische of religieuze identiteit en bij ouders zelf om niet (meer) te investeren in het ondersteunen van kinderen bij de binding met Nederland. Het ervaren van uitsluiting kan ook de ambivalentie van ouders voeden over hun verblijf in Nederland. Een perspectief van tijdelijkheid kan extra onzekerheid meebrengen over de keuzen die opvoeders maken, bijvoorbeeld ten aanzien van behoud van taal en cultuur versus aanpassing. Ouders zijn zich vaak niet bewust van de impact van zo'n ambivalente houding op hun kinderen.

Als beroepskracht is het belangrijk je bewust te zijn van de negatieve ervaringen die ouders en kinderen kunnen hebben en van de emoties die dit oproept. Tegelijkertijd het gesprek te voeren met ouders over de impact op kinderen van het laten zien van negatieve emoties of van het blootstellen van kinderen aan bepaalde boodschappen (denk aan gesprekken die volwassenen voeren of door wat er via televisie in het gezin binnenkomt; bijvoorbeeld

over aanslagen, discriminatie, zwarte piet, et cetera). En hen te ondersteunen bij hoe ze wél met hun kinderen kunnen praten over de ervaringen en over hoe er mee om te gaan (ook vanuit algemene opvoedvaardigheden, responsiviteit, praten met kinderen, niet alle ouders voelen zich hier bedreven in of zien het belang hiervan).

Opvoeding en verhouding tot de 'ander'

Een belangrijke vraag die samenhangt met de vorige, is hoe ouders uit minderheidsgroepen zich als opvoeders verhouden tot de eigen gemeenschap en (andere groepen in) de bredere samenleving ('etnische socialisatie'). Daarbij zijn verschillende strategieën te onderscheiden om kinderen kennis, attitudes en gedrag te leren betreffende de eigen etnische groep, andere groepen en de bredere samenleving: 1) overdracht van cultuur en groepstrots, 2) bevorderen van weerbaarheid tegen negatieve beeldvorming en uitsluiting, 3) socialiseren van wantrouwen tegen andere groepen en/of de samenleving, en 4) benadrukken van individualisme en 'kleurenblindheid': bij deze laatste strategie zien opvoeders juist af van categoriaal denken en het accentueren van verschil.

Er zijn aanwijzingen dat een deel van de ouders van migrantenhuize wantrouwend in de samenleving staat en hun kinderen dat wantrouwen, of wij-zij onderscheid, meegeven, hetzij uit angst voor culturele vervreemding van hun kinderen, hetzij vanwege ervaren uitsluiting en verharding van het maatschappelijke klimaat. Ouders zetten zich om deze redenen af tegen de maatschappij en kunnen deze houding meer of minder bewust aan hun kinderen doorgeven.

Recent onderzoek laat zien dat er een relatie is tussen 'etnische socialisatie' en radicalisering. Opvoeden met de boodschap dat ieder gelijk is, ongeacht achtergrond, kan een beschermende factor zijn voor een kind in een minderheidsgroep.⁴ Ouders die kinderen leren afstand te houden of wantrouwend te staan ten opzichte van 'de ander' kunnen evenwel (on)bewust voeding geven aan processen van radicalisering. Hoewel het zeker niet altijd zo is dat 'voorbeeld doet volgen' kan de voorbeeldfunctie van ouders van belang zijn.

4 Voor kinderen in autochtone gezinnen kan het juist belangrijk zijn wel te benadrukken dat er verschillen zijn in bejegening; zij zullen zich hier vaak niet bewust van zijn.

Als kinderen dreigen af te glijden naar radicalisering, is het niet alleen van belang om een positieve boodschap over identiteit zonder het wij-zij denken te benadrukken. Ouders hebben bij extreme uitingen of gedrag van hun kinderen vaak de neiging weg te kijken of te bagatelliseren. Ze grijpen niet pedagogisch in door in gesprek te gaan, te reflecteren, tegenwicht te bieden, terwijl dit belangrijke beschermende factoren zijn. Het openstaan voor en responsief reageren op vragen en problemen van kinderen door ouders kan een buffer vormen tegen radicalisering, zo laat recent onderzoek zien.

De hoofdboodschap uit de literatuur is: ouders zijn zich vaak niet bewust van hun invloed, zowel van het voorbeeld dat uitgaat van hun polariserende houding en gedrag als van het gebrek aan communicatie met kinderen over wat er in hen omgaat. Een open, autoritatieve opvoeding kan kinderen ondersteunen bij het vinden van hun weg in de migratiecontext, zo valt uit veel studies op te maken. Als beroepskracht kun je ouders hierin ondersteunen. In de teambijeenkomst besteden we afzonderlijk ook aandacht aan krenking bij kinderen zelf, bijvoorbeeld door de zwarte pietten discussie of zich niet gerepresenteerd zien in (positieve voorbeelden in) de omgeving. En hoe ouders daarbij te ondersteunen.

Eerlijkheid versus eerbehoud

De waarde 'eerlijkheid' heeft in de westerse cultuur een belangrijke functie in het reguleren van onderlinge verhoudingen. Daar hoort een norm bij als 'de waarheid spreken'. Vaak staat iemand voor de situatie dat er afwegingen moeten worden gemaakt tussen verschillende waarden: wat weegt het zwaarst en geeft de doorslag? Soms is bijvoorbeeld een leugen nodig om iemand in nood te helpen, omdat medemenselijkheid misschien toch nog een hogere waarde is dan eerlijkheid. In het gerechtelijk systeem in Nederland krijgt de waardering van eerlijkheid vorm doordat erkenning van wangedrag en betuiging van spijt kan leiden tot strafvermindering. Ontkenning brengt het risico mee van meer straf.

Bij migrantenouders en hun kinderen kan echter de waarde die gehecht wordt aan het behoud van de eer van (leden van de) familie of de groep van herkomst die van eerlijkheid overstijgen. Het gezegde 'wat niet weet wat niet deert' krijgen kinderen uit migrantengezinnen vaak in hun opvoeding mee. Zij ontkennen daarom vaak als ze iets fout hebben gedaan om gezichtsverlies voor henzelf en hun ouders te voorkomen. Ook als misdadingen al aan het licht zijn gekomen en bijvoorbeeld door de politie gemeld, blijft vaak sprake van ontkenning. Het publiekelijk benoemen ervan kan grote gevolgen hebben voor de eer van de betrokkenen: erkenning van grensoverschrijdend of crimineel gedrag brengt dus ook schande over de ouders, familie en groep en die schande moet worden beperkt. Dit betekent overigens niet dat ouders of andere familieleden kinderen hun gang maar laten gaan. Zij krijgen wel degelijk straf, al gebeurt dat vaak buiten het zicht van buitenstaanders. In de PowerPoint komt er een voorbeeld aan de orde.

Het gesprek hierover voeren met ouders is belangrijk, zonder ze daarbij te veroordelen. Wel kunnen beroepskrachten ouders bewust maken van de invloed die het overdragen van niet eerlijk zijn aan kinderen heeft op de wijze waarop er bijvoorbeeld op school naar hen wordt gekeken door leerkrachten. Alle ouders willen graag dat kinderen het goed doen op school; prestaties zijn een belangrijk opvoeddoel. Dit kan een ingang vormen voor het gesprek hierover met ouders.

2

Opvoedondersteuning: aandacht voor bewustwording en gesprek

Het is al met al duidelijk dat een open houding van ouders en wederkerigheid in de communicatie van groot belang zijn om kinderen te ondersteunen in hun ontwikkeling, juist ook als er sprake is van conflicterende waarden, het ervaren van uitsluiting en krenking en het verenigen van de binding met de eigen familie en gemeenschap en met Nederland. 'Het gesprek is al een brug', zei een professional daarover. De literatuur duidt er echter op dat ouders zich vaak niet bewust zijn van hun invloed, zowel van het voorbeeld dat ze geven als van het niet of bestraffend reageren op het gedrag of de uitingen van kinderen. Bekend is ook dat (laagopgeleide) ouders van migrantenhuize vergeleken met autochtone ouders problemen bij hun kinderen minder snel herkennen en hun eigen rol in relatie tot de problemen van hun kinderen niet altijd zien. Wat bij dit alles ook meespeelt is dat opvoeden voor veel (laaggeschoolde) ouders geen heel bewuste aangelegenheid is. Opvoeden is vaak meer een kwestie van goed zorgen voor de kinderen dan van gericht sturen (en stimuleren) van hun ontwikkeling. Daarnaast hebben veel ouders van oudsher minder het idee dat zijzelf primair verantwoordelijk zijn voor de opvoeding. In het herkomstland wordt de opvoeding vaak met volwassenen in de grootfamilie rond het kerngezin gedeeld.

Een gebrek aan (responsiviteit in de) communicatie is een belangrijke risicofactor. Dit laat ook onderzoek onder jongeren zien: vaak spreken zij van een communicatiekloof, eenrichtingsverkeer in de communicatie en ervaren zij gebrek aan emotionele steun vanuit het gezin, ook als het gaat om andere dan hiervoor besproken zaken, zoals hun zoektocht naar (religieuze) zingeving en identiteit of omgang met seksualiteit en relaties. Ouders rapporteren ook veel opvoedingsonzekerheid over de communicatie met hun kinderen, zeker als het gaat om beladen en taboethema's: worden moeilijke of taboeonderwerpen vermeden, wordt het gesprek daarover afgekapt of is er ruimte voor, kunnen kinderen met vragen en problemen komen en reageren ouders daarop, bijvoorbeeld met informatie, door meedenken, kritische reflectie of morele steun? Vooral lager

opgeleide ouders van de eerste generatie zien minder de relevantie van interactieve communicatie met kinderen vanaf jonge leeftijd, en beseffen niet dat 'jong geleerd oud gedaan is': als van jongs af aan geen wisselwerking en vertrouwensband bestaat kan dat in de puberteit moeilijk meer worden gerepareerd.

Professionalisering

'Het begint met een gesprek'. Deze uitspraak geldt voor het gesprek tussen ouders en kinderen, maar ook voor het gesprek tussen beroepskrachten of andere steunbronnen en ouders (zie ook de toelichting bij het kader). Het effect van ondersteuning of hulp wordt voor een belangrijk deel bepaald door competenties van de beroepskracht, en door de vraag hoe goed deze een alliantie met de ouders weet te vormen. Naast kennis zijn vooral vaardigheden en attitudes van belang waarmee de beroepskracht de gezinsleden benadert: een open en respectvolle houding, zonder vooringenomenheid en vaardigheid in interculturele communicatie. Beroepskrachten en het aanbod moeten, willen zij doel treffen, sensitief zijn voor de realiteit van ouders en kinderen: de omstandigheden, mogelijkheden, oriëntaties, denkbeelden en sociale omgeving. Dit blijkt steeds weer uit onderzoek. Sensitief vakmanschap begint met goed kijken en luisteren naar de mensen om wie het gaat. Daarbij kan het zijn dat alle aandacht in het gezin uitgaat naar de eerste levensbehoeften of naar de positiebepaling van ouders in de Nederlandse samenleving. In dat geval kan bredere sociale ondersteuning nodig zijn alvorens gezin en beroepskracht aan vragen rondom de opvoeding toekomen.

Aansluiten op de leefwereld van ouders en kinderen is overigens niet de enige opgave waar de beroepskracht voor staat. Volledige aanpassing aan de visie en wensen van de gezinsleden is niet altijd mogelijk of wenselijk. Zo willen en moeten migrantenouders zich juist ook nieuwe kennis en vaardigheden eigen maken. Ook zijn er ouders die minder reflecteren over de

opvoeding, bij wie vragen hierover meer latent zijn. Deze ouders hebben de beroepskracht nodig om doelen te formuleren die nog buiten hun blikveld liggen. Ook in dat geval is werken vanuit hun beginsituatie en mogelijkheden van belang. Uiteindelijk staat de geloofwaardigheid van de beroepskracht in de ogen van de gezinsleden voorop, en gaat het erom of deze de balans weet te vinden tussen professionele vereisten en ruimte voor de cliënt en zijn of haar context.

Ook moeten beroepskrachten rekening houden met mogelijke taboes, zaken die moeilijk bespreekbaar zijn. Enkele voorbeelden kwamen hiervoor al ter sprake. Andere voorbeelden zijn ontmaagding voor het huwelijk van meisjes uit moslimgezinnen; dit komt steeds vaker voor, maar wordt vaak verzwegen. Soms is er sprake van een grote prestatiedruk op kinderen, zonder dat ouders zich realiseren dat de last voor kinderen te groot kan zijn. Vragen en problemen rondom dergelijke thema's komen niet snel boven water, al zijn ze er wel. Voor de beroepskracht betekent dit: ook alert zijn op mogelijke taboes en blinde vlekken.

Kader 2. Tips uit interviews over hoe aan te sluiten op migrantenouders

In de interviews die voor dit artikel zijn gehouden zijn verschillende tips gegeven over hoe met ouders in gesprek te raken over de onderwerpen die in de teambijeenkomst centraal staan. Om aan te sluiten bij ouders als beroepskracht is het volgens geïnterviewde experts belangrijk om:

- Inzicht te hebben in je eigen oordelen en met een open blik kijken.
- Inzicht te verwerven in de achtergronden, het 'verhaal'/de theorie van de ander, vooral door in gesprek te gaan (uitkijken voor generaliseren).
- Persoonlijke ervaringen die herkenbaar kunnen zijn voor ouders in te brengen in het gesprek; bijvoorbeeld gevoelens van krenking die je zelf hebt ervaren als je ook een migratie achtergrond hebt (self-disclosure).
- Te wijzen op/spreken over het naast elkaar bestaan van verschillende waar(he)den.
- complimenten te geven over wat de ouder al goed doet.
- Te werken met of te vragen naar voorbeelden uit geloofsbronnen ter inspiratie.
- Te verwijzen naar onderzoek, bijvoorbeeld over de gevolgen van bepaald gedrag van ouders op kindontwikkeling (dit kan ouders overtuigen van het belang van verandering).

ANDERE TIPS:

- Ouders eerst praktisch steunen om vertrouwen te winnen.
- Gebruikmaken van bepaalde instrumenten om breed te kijken wat leeft bij ouders en zo het gesprek te openen over thema's waar je anders niet over in gesprek raakt, zoals negatieve beeldvorming of wij-zij denken (o.a. genogrammen).
- Gesprek voeren over opvoeddoelen aan de hand van het opvoeddoelenspel; van daaruit (wat vinden ouders belangrijk en wat is er voor nodig om dat te bereiken) verder praten over de thema's als schaamte, wij-zij denken etc.
- Aansluiten bij informele organisaties waar het gesprek al wordt gevoerd.

Het opbouwen van een alliantie met ouders en goed aansluiten op hun behoeften en vragen kan overigens pas beginnen als een ouder bij een beroepskracht terecht is gekomen. In de jeugdsector komt elke keer weer het belang (en nog uitblijven van het bereiken daarvan) van een goed **bereik** van migrantenouders naar voren. De beroepskracht kan hierin een actieve rol hebben; bijvoorbeeld door outreachend te werken. Samenwerking met migrantenzelforganisaties of sleutelpersonen, of vindplaatsgericht werken (op scholen) kan daarbij ondersteunend zijn. Hier gaan we tot slot nog kort op in.

Samenwerking met sleutelfiguren en initiatieven vanuit de gemeenschappen

Naast formele hulp aan jeugd en gezinnen zijn er ook vaak 'bottom up'-initiatieven die gaten in de zorg kunnen dichten, zoals ondersteuningsstructuren die ontstaan via migrantenzelforganisaties, buurtnetwerken of door (semi-)professioneel groepsaanbod in het voorveld (bijvoorbeeld vaderbijeenkomsten van Trias Pedagogica; moedergroepen in buurthuizen; dialoog en voorlichting rond taboeonderwerpen in kerken of moskeeën; theaterstukken met educatief karakter). Dergelijke innovatieve initiatieven vanuit de **civil society** of het welzijnswerk hebben een eigenstandige waarde. Bijvoorbeeld, ze richten zich meer op samen verantwoordelijkheid nemen voor een probleem (zoals overlast door jongeren) in een etnische gemeenschap of wijk (bijvoorbeeld de buurtvaders) of op het bespreekbaar maken van onderwerpen die met taboes zijn omgeven dan op ondersteuning van individuele gezinnen. Juist in de nieuwe structuur van het jeugdstelsel hebben beroepskrachten als het goed is ruimte voor het contact leggen met en kennismaken van dit

soort eigen initiatieven. Samenwerking ermee kan waardevol zijn: het leidt tot betere preventie. Sommige onderwerpen laten zich namelijk in eerste instantie mogelijk beter bespreken in eigen gemeenschappen; bewustwording kan deels ook juist daar plaatsvinden, al dan niet in samenwerking met een beroepskracht. Samenwerking kan verschillende vormen aannemen: van (als beroepskracht) aansluiten bij of ondersteunen van bijeenkomsten in migrantengemeenschappen zelf, tot samenwerking waarbij een sleutelinformant met een migrantenachtergrond een brugfunctie vervult naar formele instellingen voor individuele gezinnen met problemen; en nog meer vormen.

Cruciaal bij samenwerking met eigen voorzieningen is ruimte voor het gesprek over visie op en verwachtingen over de samenwerking. Migrantorganisaties blijken vaak vanuit een ander perspectief te werken dan beroepskrachten of formele organisaties, bijvoorbeeld meer gericht op het ondersteunen van processen in de gemeenschap of op het creëren van een 'veilige ruimte'. Formele werkers/organisaties denken vaak eerder aan toeleiding van migrantenouders naar formeel aanbod. Pas als het gesprek hierover wordt gevoerd met elkaar, ontstaat er een vruchtbare grond voor samenwerking. Elena Ponzoni en Marjolijn Distelbrink werkten voor Kennisplatform Integratie en Samenleving een instrument uit dat formele organisaties en informele werkers of (semi)professionele organisaties in het voorveld kan helpen om een goede bodem onder samenwerking te leggen (verschijnt mei 2017, zie www.kis.nl). Meer informatie over de specifieke krachten of rollen die informele of juist formele partijen kunnen hebben in samenwerking en ondersteuning van migrantenouders staat in het KIS-rapport *'Opvoedondersteuning in de multi-etnische wijk. Verbindingen tussen wijkteams en informele ondersteuners'* (zie link hieronder).

Meer lezen of zien?

Romans, essays en documentaires

Amatmoekrim, Karin (2011). *Het Gym*. Amsterdam: Prometheus (roman). Op de achterflap: "Het gym is een briljant en schrijnend verhaal over de multiculturele kramp van Nederland, eindelijk eens van binnenuit en met ongelofelijk veel humor beschreven door een van Nederlands meest getalenteerde schrijvers."

Nzume, Anousha (2017). *Hallo witte mensen*. "In dit boek wil ik graag uitleggen hoe je als wit persoon je privilege kunt erkennen en hoe je door dat te begrijpen hopelijk ook racisme in de samenleving kunt inzien en aanvechten."

Documentaires 'Zwart als Roet' en 'Wit is ook een kleur' van Sunny Bergman. (Te zien op uitzending gemist).

Onderzoek/wetenschap

Crombrugge, H. van (2009). Opvoeden met de Koran. *Pedagogiek in praktijk*.

<http://www.pedagogiek.nu/102001>

Distelbrink, M., & Pels, T. (2016). Wijkteams jeugd: omgaan met (etnische) diversiteit. In R. Fukink en R. Oostdam (red.). *Onderwijs en opvoeding in een stedelijke context. Van startbekwaam naar stadsbekwaam*, p. 195-205. Bussum: Coutinho.

Distelbrink, M., Halane, S., Mehrasz, A., Naber, P., & Pels, T. (2015). *Opvoedebatten met migrantenvaders. Een methodiekbeschrijving en –onderbouwing*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut/Kenniswerkplaats Tienplus.
<http://www.verwey-jonker.nl/doc/jeugd/5249-Opvoedebatten-met-migrantenvaders-web.pdf>

Distelbrink, M. (2014). *Marokkaanse vaders bereiken met opvoedsteun*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

http://www.verwey-jonker.nl/doc/2015/Marokkaanse%20vaders%20bereiken%20met%20opvoedsteun_def.pdf

Distelbrink, M., Pels, T., Tan, S., & Aarts, W. (2013). *Coach je Kind. Theoretische onderbouwing, methodiekhandleiding deel II*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut/Kenniswerkplaats Tienplus. http://www.verwey-jonker.nl/doc/jeugd/2926_Coach-je-kind-theoretische-onderbouwing.pdf

Distelbrink, M., Pels, T., Jansma, A., & Van der Gaag, R. (2012). *Ouderschap versterken. Literatuurstudie over opvoeding in migrantengezinnen en de relatie met VVE, school, CJG en justitiële voorzieningen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut. http://www.verwey-jonker.nl/doc/jeugd/Ouderschap_ondersteunen_2780_web.pdf

Omló, J. (2017). KIS-blog *Tussen afhaken en invechten*
<https://www.kis.nl/blog/tussen-afhaken-en-invechten>

Pels, T. (2014). *Voorkomen van radicalisering: óók een pedagogische opdracht! Advies aan Directie Integratie/SZW*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
<https://www.kis.nl/sites/default/files/10/Voorkomen-van-radicalisering-trees-pels.pdf>

Ponzoni, E., & Distelbrink, M. (2016). *Opvoedondersteuning in de multi-etnische wijk. Verbindingen tussen wijkteams en informele ondersteuners*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.
<https://www.kis.nl/sites/default/files/bestanden/Publicaties/informele-zorg-opvoedondersteuning-in-multi-etnische-wijk.pdf>

Zevenbergen, H. (2012). *De bospadmethode uitgelegd (helpt om kritisch te kijken naar de eigen waarden en hoe deze het hulpverleningsproces in de weg kunnen zitten)*.
http://www.sig-net.be/uploads/artikels_signaal/signaal_79_2012_interculturalisatie.pdf

Enkele goede voorbeelden

Er zijn in het land verschillende organisaties die – vaak in het voorveld – methoden hebben ontwikkeld om met ouders in gesprek te gaan over moeilijke onderwerpen die te maken hebben met hun positie als migrant. Het betreft vaak ondersteuning in groepsverband, met veelal de volgende kenmerken:

- Veel gebruik van visuele middelen (bijvoorbeeld theater; film; rollenspellen/verhalen).
- Vaak geleid door iemand uit de eigen gemeenschap (al dan niet in combinatie met een beroepskracht); waar nodig in eigen taal, waar nodig gescheiden naar sekse.
- Gebruik van humor, eigen ervaringen; referenties aan geloof.
- Delen van ervaringen tussen ouders, van elkaar leren.

In de bijeenkomsten wordt vaak gewerkt aan:

- Opbouw van een vertrouwensrelatie.
- Kennisoverdracht over kindontwikkeling/de Nederlandse samenleving en verwachtingen.
- Bewustwording van de eigen rol/invloed en houding t.a.v. het leven in Nederland.
- Bespreekbaar maken van taboeonderwerpen; daarbij sensitief zijn voor overtuigingen van ouders en achtergronden daarvan.
- Aanreiken van ideeën en tools aan ouders om kinderen te ondersteunen.

Professionele organisaties

Enkele professionele organisaties die deels in het voorveld, deels in wijkteams, werken:

Al Amal, Utrecht: organisatie die veel moedergroepen uitvoert binnen en buiten Utrecht, waar met verschillende methodieken wordt gewerkt aan bewustwording bij moeders over hun invloed op kinderen en bijbrengen van gespreksvaardigheden. www.al-amal.nl Al Amal ondersteunt ook scholen en professionals elders over hoe het gesprek te voeren over moeilijke onderwerpen als radicalisering. Al Amal is ook gespecialiseerd in bemiddeling tussen formele organisaties en ouders met een migratie-achtergrond als het gesprek of de hulpverlening stukt.

Stichting BMP. Wijkacademies opvoeden. Een methodiek die in verschillende gemeenten wordt uitgevoerd waarbij een groep ouders met elkaar in gesprek gaat over thema's als opvoeden in de islam, opvoeden in spannende tijden, opvoeden in armoede, etc. Een kerngroep ouders draait het; begeleid door een ondersteuner van BMP. Onder andere draaien er groepen in Amsterdam, Haarlem, Leiden, Den Haag. In Utrecht worden beroepskrachten er dit jaar ook in getraind. Methodiek is beschreven en er zijn sfeerverslagen van bijeenkomsten. <http://www.stichtingbmp.nl/cms/projecten/wijkacademies-opvoeden-en-meer>

Stichting Het Inter-Lokaal, Nijmegen (welzijnswerk). Heeft o.a. een training ontwikkeld om Somalische ouders in asielzoekerscentra te ondersteunen 'Je wilt je kind niet kwijtraken'. Met veel aandacht voor hoe kinderen op te voeden in Nederland en wat daarbij kaders zijn en wat je kunt tegenkomen. Beschreven door Pharos. <http://www.inter-lokaal.nl/diversiteit/> en http://www.pharos.nl/documents/doc/webshop/je_wilt_je_kind_niet_kwijtraken.pdf

Stichting Omnia (Zuidoost Brabant). Ondersteunen veel o.a. Marokkaanse ouders en hebben ook specifiek aandacht voor het perspectief van jongeren en hoe hen te ondersteunen; geloof belangrijke invalshoek om een opening te krijgen in gesprek met ouders. Werken ook vanuit de wijkteams. <http://omniazuidoost-brabant.nl/>

SIPI o.a. methodiek Coach je kind. Methodiek voor opvoedondersteuning aan Turkse en Marokkaanse gezinnen die door wijkteams kan worden uitgevoerd (SIPI maakt deel uit van de Ouder- en kindteams Amsterdam). In de methodiek en aanpak van SIPI is veel ruimte voor bewustwording van ouders; en voor verhouding tot de Nederlandse samenleving. Ouders worden thuis gecoacht door voor hen herkenbare coaches. Beschreven en onderbouwd en als een van de weinige methodieken specifiek ontwikkeld voor migranten in de databank jeugdinterventies van het NJI opgenomen. www.sipi.nl. SIPI heeft ook methodieken ontwikkeld ter preventie van radicalisering.

Trias Pedagogica. Organiseert onder andere vaderdebatten en ook enkele moedergroepen en gemengde groepen; bereikt veel vaders van niet-Nederlandse herkomst, o.a. Marokkaans, Ghanees, Turks, Somalisch, Syrisch. Onder andere in de gemeente Amsterdam actief maar ook daarbuiten. Ontving verschillende prijzen voor de methodiek. Vaders debatteren met elkaar over opvoeden, in eigen vertrouwd verband, met ruimte

voor gesprek over religie. Bewustwording van de eigen rol is een belangrijk onderwerp. Trias Pedagogica ontwikkelde ook verschillende kaartspellen, onder andere bedoeld om bij vaders thuis, ook tussen partners, het gesprek op gang te brengen over opvoeding. www.triaspedagogica.nl. Methodiek is beschreven en onderbouwd (zie leestips).

Migrantenzelforganisaties

Enkele migrantenzelforganisaties die veel ouders bereiken, opvoedondersteuning aanbieden en met hen in gesprek gaan over onderwerpen die hen of de gemeenschap raken, zijn:

Stichting Attanmia in Rotterdam (Moedergroepen, vadergroepen; methodiek 'Weerbaar opvoeden' die breed is uitgevoerd in Rotterdam is recent beschreven via www.kis.nl. Zie <https://www.kis.nl/artikel/rotterdamse-moeders-zetten-op-aanpak-tegen-radicalisering> en www.attanmia.nl. Oudergroepen Shabab van Nu, ook onderzocht. Zie <https://www.zonmw.nl/onderzoek-resultaten/jeugd/programmas/project-detail/effectief-werken-in-de-jeugdsector/shabab-van-nu/>

Stichting Hindustani in Den Haag (o.a. gespreksavonden over homoseksualiteit, bemiddeling tussen ouders en kinderen die in conflict zijn of dreigen te raken) www.stichtinghindustani.nl

Stichting Nisa4Nisa in Amsterdam (ondersteunt o.a. vrouwen en meiden; zeer veel ervaring). Zie <http://nisa4nisa.nl/>

Stichting Vice Versa (ondersteuning van Ghaneese ouders in Amsterdam Zuidoost; bemiddeling tussen instellingen en ouders; veel informatie over opvoeding via radioprogramma's; o.a. oudertraining Obataan Pa (positief ouderschap). www.stichtingviceversa.nl

Colofon

Financier: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Auteurs: Dr. M. J. Distelbrink
Prof. dr. T. V. M. Pels

In samenwerking met: C. Winkelman, MA.

Ontwerp: Design Effects

Uitgave: Kennisplatform Integratie & Samenleving
P/a Kromme Nieuwegracht 6
3512 HG Utrecht
T (030) 230 3260

De publicatie kan gedownload worden via de website van het Kennisplatform Integratie & Samenleving: <http://www.kis.nl>.

ISBN 978-90-5830-822-1

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2017.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

kennis en aanpak van
sociale vraagstukken

KENNISPLATFORM INTEGRATIE & SAMENLEVING

Kennisplatform Integratie & Samenleving doet onderzoek, adviseert en biedt praktische tips en instrumenten over vraagstukken rond integratie, migratie en diversiteit. Daarnaast staat het platform open voor vragen, signalen en meningen en formuleert daar naar beste vermogen een antwoord op.

Deze kennisuitwisseling is bedoeld om een fundamentele bijdrage te leveren aan een pluriforme en stabiele samenleving. Blijf op de hoogte van alle projecten, vragen en antwoorden en andere kennisuitwisseling via www.kis.nl, de [nieuwsbrief](#), [Twitter](#) en [LinkedIn](#).

